

W. Kovács András

Középszolnok és Kraszna vármegyék hatóságának középkori történetéhez

Középszolnok és Kraszna vármegye – a mai Szilágy megye „elődei” – több szálon részint az erdélyi vajdaságon kívüli Magyarországhoz, részint – leginkább az erdélyi vajdák szolnoki ispánsága okán – a történeti Erdélyhez kötődött.¹

Magyarországon a megye élén álló ispánt a király nevezte ki, de a tisztség betöltője legtöbbször valamilyen országos méltóságot viselt, és a megye életében a 14. század közepétől nem vett részt. Oda alispánját (vagy alispánjait) küldte, aki a szolgabírákkal együtt alkotta a megye hatóságát, és legfontosabb tevékenysége a megyei ítélőszéken való bíraskodás volt.² Erdély hét vármegyéjében az ispánt a vajda nevezte ki familiárisai köréből, és ezért rangja csak a magyarországi megyék alispánokéival volt azonos.³

Szolnok vármegye

Magyarországon a 15. században, mint közismert, három Szolnok vármegye volt (Külső-, Közép- és Belsőszolnok). A három késő középkori Szolnok területe a megyerendszer kiépülésekor, a 11. században egyetlen, hatalmas kiterjedésű és egybefüggő megyét alkotott Szolnoktól Délig,⁴ a szolnoki várispánság és vármegye megszervezésekor vélhetőleg az észak-erdélyi

W. Kovács András (1975) – tudományos munkatárs, PhD, EME, Kolozsvár, wkovacsandras@familyhistory.ro

A tanulmány elkészítését a romániai Felsőoktatási és Egyetemi Kutatási Alap (CNCSIS – Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior și a Cercetării Științifice Universitare, UEFISCSU) támogatta. A kutatási projekt címe: Intézmények és politikai vezetőréteg a Szilágyságban a XIV–XVII. században (Structuri instituționale și elite din Țara Silvaniei în secolele XIV–XVII), kódszáma: TE_204. A jegyzetekben és a függelékben alkalmazott általános rövidítések: cs. = család; e. = előtt; gyűjt. = gyűjteménye; isp. = ispánja; k. = körül; kir. = királyi; lt. = levéltár; v. = város; vm. = vármegye. A tanulmány angolul megjelent bővebb változata: *The Authorities of Middle Solnoc and Crasna Counties in the Middle Ages*. *Transylvanian Review* XXI(2012), Suppl. no. 2. 31–66 (a továbbiakban W. Kovács: *Middle Solnoc and Crasna*).

¹ Erre a kérdésre lásd Hegyi Géza: *The affiliation of Medieval Sălaj (Szilágy) Region in the Mirror of Social Relations*. *Transylvanian Review* XXI(2012), Supplement no. 2. 67–100; W. Kovács: *Middle Solnoc and Crasna* 31.

² A középkori vármegyékre összefoglalóan lásd Tringli István: *Megyék a középkori Magyarországon. = Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Szerk. Neumann Tibor és Rácz György. Bp.–Piliscsaba 2009. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. sz. – *Analecta Mediaevalia* III.). 487–518. Működésükre lásd még C. Tóth Norbert: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban*. Nyíregyháza 2008.

³ Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Bp. 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) I. 246.

⁴ Tagányi Károly – Kádár József – Réthy László – Pokoly József: *Szolnok-Dobokavármegye monographiája*. I–VII. Déesen 1901–1905. I. 231–234.

sószállító utat és környékét a Tisza-parti Szolnok vár alá rendelték.⁵ Más – utóbb megcáfolt⁶ – elmélet szerint azonban a Szolnok vár körüli vármegye terjeszkedett Szatmár és Bihar vármegyéktől keletre, és hozta létre a megye keleti tömbjét, amellyel területileg ekképpen nem is érintkezett⁷ (ebből a keleti részből – amely ekkoriban nem számított Erdélyhez⁸ – alakult ki utóbb Közép- és Belsőszolnok vármegye). A megye kialakulásának körülményei tehát máig vitatottak.⁹ A régészetileg egyelőre azonosítatlan Szolnok ispáni vár neve (amelyet a vármegyének is kölcsönzött) pusztá személynévből keletkezett magyar névadással.¹⁰

Szolnok vármegyéét – ha neve kapcsolatba hozható az 1046-ban meghalt Szolnok ispánnal – valószínűleg már a 11. század első felében megszervezték; várnépeit 1075-ben említik.¹¹ Az egyes megyerészeket már a 13. században igyekeztek megkülönböztetni,¹² négy szolgabírájáról 1299-ből maradt fenn az első említés.¹³ Ispánságát István királyfi (1245–1261) egyesítette az erdélyi vajdai méltósággal 1261-ben.¹⁴ A vajdák, minthogy a vármegye ekkoriban szerveze-

⁵ Györfly György: *István király és műve*. Bp. 1983². 209, 331; Uő: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae*. I–IV. Bp. 1987–1998. III. 505.

⁶ Zsoldos Attila: *Somogy és Visegrád megye korai története, valamint a „várelemek spontán expanziója”*. Századok CXXXVI(2002). 683–685. Köszönöm Zsoldos Attilának, hogy a tanulmányra felhívta a figyelmemet.

⁷ Kristó Gyula: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Bp. 1988. (Nemzet és emlékezet; a továbbiakban Kristó: *Vármegyék*.) 437–438.

⁸ Kristó Gyula: *A korai Erdély (895–1324)*. Szeged 2002. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 18. – a továbbiakban Kristó: *Erdély*.) 126–127.

⁹ Kristó: *Vármegyék* 434–440.

¹⁰ Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. Bp. 1988⁴ (a továbbiakban *FNESz*). II. 590. A vármegye neve tehát nem a későbbi középszolnoki Zálnok település nevéből ered (erre lásd Petri Mór: *Szilágy vármegye monographiája*. I–VI. Zilah 1901–1904. [a továbbiakban Petri: *Szilágy*] I. 57–58), utóbbi egyébként szláv eredetű (*FNESz* II. 799.).

¹¹ Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Bp. 2011. (MTA Történettudományi Intézet. História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.; a továbbiakban Zsoldos: *Archontológia*) 209; az itt idézett források: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Ed. Emericus Szentpétery. I–II. Budapestini 1937–1938. (a továbbiakban *SRH*) I. 342; *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. Ed. Emericus Szentpétery et Iván Borsa. I–II. (1001–1301). Bp. 1923–1987. (a továbbiakban *RegArp*) I. 20. sz.

¹² 1234-ben az erdélyi egyházmegyei Szolnok megyét említik (azaz Közép- és Belsőszolnok területét), lásd *Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transylvanas illustrantia. Erdélyi Okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. I. (1023–1300). Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Jakó Zsigmond. Bp. 1997; II. (1301–1339). Jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Jakó Zsigmond. Bp. 2004. III. (1340–1359). Regesztákban jegyzetekkel közzéteszi Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével Jakó Zsigmond. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok 26, 40, 47.) Bp. 2008. (a továbbiakban *CDTrans*) I. 174. sz.; 1271-ben Külső-Szolnok (*Kyuzonuk*) vármegyéet említene, lásd *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér*. Tom. I–XI. Budae 1829–1844. V/1. 157, vö. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL), Diplomatai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 209907; 1279-ben pedig Szarvadot Külsőszolnok megyeinek mondják (1279: *CDTrans* I. 374. sz. = *RegArp* 3017. sz.), igaz mindkét oklevél csak átíratból ismert (1323-ból, illetve 1330-ból), és előfordulhat, hogy a megyeelnevezést az átírás korának állapotaihoz igazították. (Erre a lehetőségre kollégám, Hegyi Géza figyelmeztetett; segítségét ezúton is köszönöm.)

¹³ *CDTrans* I. nr. 579. Teljes szövegű közlése: *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö. A zichi és vasonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Kammerer Ernő – Döry Ferenc – Lukcsics Pál – Áldásy Antal – Barabás Samu. I–XII. Pest–Bp 1871–1931. (a továbbiakban: *ZichyOkm*) II. 371–372 (1299. VII. 31. e.).

¹⁴ Zsoldos: *Archontológia* 38 (*RegArp* 1270. sz.). A két tisztség egyesítése talán már korábban is megtörténhetett, mert Ernye erdélyi bán (kb. 1258–1260) már intézkedett a dési (Szolnok vm.) hospesek kiváltságairól (*CDTrans* I. 218. sz.; az adatra Hegyi Géza hívta fel a figyelmemet). Az utolsó szolnoki ispán, aki nem volt vajda, 1258-ból adatolt (Zsoldos: *Archontológia* 38).

tileg egyetlen egységet alkotott, a teljes Szolnok vármegye ispánjai voltak (a 19. század első harmadától kezdődően hosszú vita folyt arról, hogy ez melyik Szolnok vármegye lehetett, és a három megye milyen viszonyban volt egymással).¹⁵ Az intézkedésre valószínűleg határvédelmi megfontolásokból került sor.¹⁶ Ezután – rövid megszakítással¹⁷ – az erdélyi vajdák 1467-ig viselték a „Szolnok vármegye ispánja” címét (*comes comitatus Zonuk/Zolnuk*, de Külső- meg Középszolnok a 15. század elejétől már nem tartozott alájuk).¹⁸

A 13. század végén és a 14. század elején kialakult Szolnok nemesi vármegye, és egyre világosabban körvonalazódott a részek elkülönülése. Földrajzilag tehát két, egymással nem érintkező nagyobb terület létezett: a Tisza-parti Szolnok körüli, illetve a „keleti tömb” (ennek egész területe a mai Románia határai között van). A 14. század elején a Tisza-parti Szolnok körüli terület és a „keleti tömb” nyugati része Külsőszolnok néven alkotott egyetlen magyarországi vármegyét, míg Belsőszolnok már egy másik nemesi vármegyét, amely Erdélyhez számított. Külsőszolnok a magyarországi vármegyék, Belsőszolnok az erdélyi vármegyék mintájára szerveződött (előbbiben négy szolgabíró volt, utóbbiban kettő).¹⁹ Mind Külsőszolnok, mind Belsőszolnok élére a vajda ispánt nevezett ki, akik olykor az ispán, máskor az alispán címet használták. 1426 után²⁰ a korábban szervezetileg egységes (de területileg szétszabdalt) Külsőszolnok megye tovább osztódott: keleti tömbje Középszolnok néven külön nemesi vármegye lett, míg a Külsőszolnok nevet a Tisza mellékén fekvő tömb vitte magával.²¹ A vajda továbbra is viselte ugyan a szolnoki ispán címet, de mind Középszolnoknak, mind Külsőszolnoknak önálló ispánjai/alispánjai és szolgabírái voltak.²²

A nevek használata sokáig ingadozott.²³ A 14. század elején a vármegye teljes magyarországi részét – nyilván Erdélyhez és az erdélyi Belsőszolnokhoz viszonyítva – Külsőszolnoknak nevezték, legkorábban 1279-ben.²⁴ Így nevezte a vajda,²⁵ de így nevezték a vármegye tisztségviselői

¹⁵ Kemény József: *Az erdélyi vajdák zonuki grófságokról*. Nemzeti Társalkodó 1830. ápr. 3-i 14. sz., 105–107; Uő: *Vissza-felelet T. Torma József úr feleletjére az erdélyi vajdák zonuki grófságok eránt*. Nemzeti Társalkodó 1830. jun. 19-i és 26-i 25–26. sz., 193–197, 204–207; Torma József: *M. Gróf Kemény József úrnak észrevételeire*. Nemzeti Társalkodó 1830. május 29-i 22. sz., 172–176; Torma József: *M. gr. Kemény József úr visszafeleletére (25–26. szám) a vajdák grófságok eránt másodszeri felelet*. Nemzeti Társalkodó 1830. szept. 18-i 38. és szept. 25-i 39. sz. 297–330. és 305–312. Lásd még Torma József: *A zonuki grófságról (I–XII)*. Történelmi Tár VIII(1885). 481–503, 674–714; IX(1886) 58–94, 250–283, 447–479, 679–694; X(1887). 79–101, 339–355, 511–526, 685–700; XI(1888). 64–79, 301–333. Gorove László: *Szolnokvári viszontagságoknak folytatása*. Tudományos Gyűjtemény 1821. 6. sz. 38–62; Uő: *A Szolnoki viszontagságokhoz járuló toldalék*. Tudományos Gyűjtemény 1821. 8. sz. 45–82.

¹⁶ Kristó: *Erdély* 133.

¹⁷ 1317-ben Debreceni Dózsa még nem vajda, de már szolnoki ispán (1317: *CDTrans* II. 274. sz.), 1320-ban már mindkét tisztséget viseli, lásd *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andagavensium illustrantia 1301–1387*. I–XV (1301–1331), XVII (1333), XIX–XX (1335–1336), XXIII–XXVIII (1339–1344), XXXI (1347). Szerk. Kristó Gyula, Blazovich László, Géczy Lajos, Almási Tibor, Kőfalvi Tamás, Tóth Ildikó, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc. Bp.–Szeged 1990–2010 (a továbbiakban *AOKI*) V. 721. sz. (1320. III. 12.).

¹⁸ Janits [Borsa] Iván: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig*. Bp. 1940. 27.

¹⁹ W. Kovács András: *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája*. Kvár 2010. (Erdélyi Tudományos Füzetek 263.) 25–29 (Belsőszolnok).

²⁰ Engel: *Archontológia* I. 201.

²¹ MOL, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 13298 (1439. I. 26.), Külsőszolnok vármegyei ítélőszéke ezután végig Szolnokon volt; lásd DL 97991 (1510. IX. 23.).

²² Engel: *Archontológia* I. 201.

²³ Szolnok vármegye kezdetével és a későbbi három rész szétválasztásával kapcsolatos észrevételeket Hegyi Gézának köszönöm.

²⁴ *CDTrans* I. 374. sz. (1279. [XII.]).

²⁵ *CDTrans* II. 772. sz. (1333. IV. 14.).

(alispán és szolgabírák)²⁶ és például a kolozsmonostori konvent is;²⁷ olykor azonban csak Szolnok vármegyét írtak.²⁸ Belsőszolnoki településeket is legtöbbször egyszerűen Szolnok megyeinek írták;²⁹ maga a Belsőszolnok megnevezés legkorábban egy 1320. évi oklevélben maradt fenn.³⁰ Középszolnokot – megyei oklevélben – legkorábban 1409-ben emlegetnek,³¹ bár ekkor még a későbbi „külsőszolnoki” és „középszolnoki” területek nem alkottak két külön nemesi vármegyét, és a megyei hatóság is váltakozva Szolnok vagy Középszolnok megyeinek nevezte magát (1418).³² A kolozsmonostori konvent például 1414-ben a „középszolnoki” Mocsolyát³³ vagy 1416-ban Nyírmont³⁴ még Külsőszolnok vármegyében levőnek, egy 1415. évi nádori oklevél pedig több „középszolnoki” birtokot Szolnok vármegyének nevezett.³⁵ Ezután viszont egyre gyakrabban fordul elő a Középszolnok vármegye megnevezés, pl. 1416-ban, 1418-ban és 1424-ben kelt királyi parancsok már ezt használják.³⁶

1426 után tehát három Szolnok vármegyéről beszélhetünk. Külsőszolnok vármegye a legnagyobbra, a Tisza folyó mellékén feküdt, legfontosabb települése Szolnok mezőváros volt,³⁷ és Pest, Heves, Csanád, Békés vármegyékkel, jász, illetve kun székekkel volt határos. Ettől több száz kilométerre, a Meszes-hegységtől északra, a Kraszna és a Nagy-Szamos folyók mellékén feküdt Középszolnok megye (ismertebb települései, illetve várai Tasnád, Hadad, Kusaly, Csehi, Zilah és Kővár).³⁸ Ettől keletre terült el a már Erdélyhez tartozó Belsőszolnok, amelyet délről Doboka, északról Máramaros vármegye, keletről pedig Beszterce-vidéke határolt. Belsőszolnok vármegye területét a Dés városnál egyesülő Kis- és Nagy-Szamos, északon pedig a Lápos folyó szelte át; fontosabb váruradalmi Bálványos és Csicsó, melyek a 14. században, annak utolsó harmadáig királyi várak voltak, és így az erdélyi vajdák igazgatták.

²⁶ *CDTrans* II. 813., 815–816. sz. (1314. VII. 4.).

²⁷ *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*. Întocmit de Sabin Belu, Ioan Dani, Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Konrad G. Gündisch, Adrian Rusu, Susana Andea, Lidia Gross, Adinel Dincă. X–XV (1351–1380). Buc. 1977–2006. (a továbbiakban: *DocRomHist C*) XIII. 460 (1368. III. 21.).

²⁸ *CDTrans* II. 612. sz. (1327. X. 6.); *Zsigmondkori oklevéltár*. I–II/1–2 (1387–1410). Összeállította Mályusz Elemér. Bp. 1951–1958; III–VII (1411–1420). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1993–2001; VIII–IX (1421–1422). Borsa Iván – C. Tóth Norbert. Bp. 2003–2004; X (1423). C. Tóth Norbert. Bp. 2007; XI (1424). Közzéteszi Neumann Tibor – C. Tóth Norbert. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok I., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49.). Bp. 2009. (a továbbiakban *ZsOkI*) II/1. 5687. sz. (1400. X. 22.).

²⁹ *CDTrans* II. 63. sz. (1307. V. 19.).

³⁰ *CDTrans* II. 362. sz. (1320. IV. 19.).

³¹ *ZsOkI* II/2. 7216. sz. (1409. XII. 9.).

³² *ZsOkI* VI. 1359. sz. (1418. I. 10.), 2419. sz. (1418. X. 10.). Vö. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III, V. Bp. 1890–1913. (Hunyadiak kora Magyarországon. Gr. Teleki József művének folytatása gyanánt. VI–VIII, IXc; a továbbiakban Csánki: *Történelmi földrajz*) I. 545.

³³ DL 26582 = *ZsOkI* IV. 2693. sz. (1414. XI. 15.).

³⁴ *ZsOkI* V. 1794. sz. (1416. IV. 22.).

³⁵ *ZsOkI* V. 1230. sz. (1415. XI. 13.). Más ehhez hasonló példák, amikor Középszolnokra még a Szolnok elnevezést használják: *ZsOkI* III. 839. sz. (1411. VIII. 20.), V. 282. sz. (1415. II. 23.), 387. sz. (1415. III. 19.).

³⁶ *ZsOkI* V. 2403. sz. (1416. XI. 7.); VI. 2501. sz. (1418. XI. 8.); XI. 328. sz. (1424. III. 21.), 628. sz. (1424. VI. 3.). Vö. Csánki: *Történelmi földrajz*. I. 665; Pesty Frigyes: *Az eltűnt régi vármegyék*. I–II. Bp. 1880. (a továbbiakban Pesty: *Eltűnt vármegyék*) I. 90–92, 100.

³⁷ Külsőszolnok középkori történeti földrajzára lásd Csánki: *Történelmi földrajz*. I. 665–674. Szolnok mezőváros: uo. 666; Pesty: *Eltűnt vármegyék*. I. 100–102.

³⁸ Középszolnok középkori történeti földrajzára lásd Csánki: *Történelmi földrajz*. I. 545–578; Pesty: *Eltűnt vármegyék* I. 88–89, 92–93.

A 13. század legvégére Szolnokban is már kialakult nemesi vármegye; működése Magyarország többi vármegyéire hasonlított. Külsőszolnok (*Zolnuk exterioris*) nemesi vármegye legrégebbi, 1299. évi oklevele, melyet Gergely *curialis comes* és négy szolgabírája adott ki, kelethely nélküli, (a későbbi középszolnoki) Sarmaság birtokra vonatkozik, és vármegyei nemesek közötti perről, illetve az ezt lezáró egyezségről szól.³⁹ Ez a vármegyei ítélőszék legkorábbi kiadványa. A nemesi vármegye legfontosabb tevékenysége a bíraskodás volt; az ítélkezés a 14. század elejétől a vajda nevében az alispán és a négy szolgabíró által alkalmanként tartott közgyűlésen vagy a sűrűbben tartott vármegyei ítélőszéken történt.⁴⁰

Magyarországon az Árpád-korban királyi parancsra a nádor vagy más báró, esetleg az ispán tartott bírói közgyűléseket.⁴¹ 1219-ben például Kraszna megyének egy bizonyos Márton ispán,⁴² alkalmanként pedig maga a király tartott közgyűlést: például 1279-ben vagy 1291-ben Váradon több vármegyének, közöttük Krasznának és Szolnoknak.⁴³ Ezután Debreceni Dózsa bihari, szabolcsi és szatmári ispán, a király helyett kiküldött különleges bíró⁴⁴ a 14. század elején Szolnok vármegye számára tiszántúli vármegyékkel közösen tartott közgyűléseket (1317, 1320, 1322).⁴⁵ 1333-tól mindig a vajda nevében tartották közgyűlést, de a vajdát, aki szolnoki ispán volt, alispánja képviselte (utóbbi olykor ispánnak nevezik).⁴⁶ Úgy tűnik, olykor a négy szolgabíró az alispán nélkül is tartott közgyűlést, legalábbis Szécsényi Tamás vajda (1321–1342) a megye szolgabírójának címezte 1333. évi parancsát, amiben elrendelte, hogy képviselőjét, az ispánt (voltaképpen az alispánt) is részletesek a beszédett bírságokból.⁴⁷ A későbbi közgyűléseken kiállított oklevelek a vajda nevében keltek (1366, 1379, 1406).⁴⁸ Közgyűlést 1334-ben Csaaholyonon⁴⁹ és Szarvadon,⁵⁰ 1335-ben, 1337-ben, 1345-ben, 1346-ban, 1352-ban és 1353-ban Szödemeteren,⁵¹ 1366-ban már Kenén,⁵² olyan birtokokon, amelyek később a „középszolnoki” részt alkották. A közgyűléseket, úgy látszik, valamely

³⁹ *CDTrans* I. 579. sz. = *ZichyOkm* II. 371–372 (1299. VII. 1. e.).

⁴⁰ Csukovits Enikő: *Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban*. Történelmi Szemle XXXIX(1997). 363–386 (a továbbiakban Csukovits: *Sedriahelyek*). 365.

⁴¹ A közgyűlésekre lásd Istványi Géza: *A generalis congregatio* (I–II). Levéltári Közlemények (a továbbiakban LK) XVII(1939). 50–83., XVIII–XIX(1940–1941). 179–207; Tringli István: *Két szokásjogi norma a közgyűlések működéséről*. Történelmi Szemle XXXIX(1997). 387–400 (a továbbiakban Tringli: *Közgyűlések működése*).

⁴² Tringli: *Közgyűlések működése* 392, az idézett forrás: *CDTrans* I. 104. sz. (1219. év).

⁴³ *CDTrans* I. 365. sz. (1279. I. 30.); uo. I. 463. sz. ([1291.] I. 5.); Istványi: *i. m.* LK XVII(1939). 55. További példák: Tringli: *Közgyűlések működése* 392.

⁴⁴ Bihar, Szabolcs, Szatmár, Szolnok és Kraszna megyékben a király helyett kiküldött különleges bíró: *AOkl* IV. 527. sz. (1316. VIII. 1.), uo. V. 78. sz. (1318. III. 22.); uo. VI. 115. sz. (1321. V. 5.). Bihari és szabolcsi ispán: *AOkl* IV. 553. sz. (1317. VIII. 19.), uo. V. 77. sz. (1318. III. 22.); szatmári és szabolcsi ispán: uo. VI. 408. sz. (1322. I. 11.), 411. sz. (1322. I. 16.), 581. sz. (1322. V. 22.).

⁴⁵ Bihar, Szabolcs, Szatmár, Szolnok és Kraszna vm.-ék számára: Szalacs, *AOkl* IV. 608. sz. (1317. X. 25.); Szabolcs, Szatmár és Szolnok vm.-ék számára Szakoly, *AOkl* V. sz. 721. (1320. III. 12.); Szatmár, Szabolcs, Szolnok és Kraszna vm.-ék számára: Újsemjén (*AOkl* V. 587. sz., 1322. V. 24.).

⁴⁶ Pl. ispán: *CDTrans* II. 813. sz. (1334. VII. 4.); alispán: uo. III. 438. sz. (1347. XII. 24.).

⁴⁷ *CDTrans* II. 772. sz. (1333. IV. 14.).

⁴⁸ Lásd az alábbi felsorolást. Az 1366. évi közgyűlést királyi parancsra tartották.

⁴⁹ *CDTrans* II. 813, 815–816. sz. (1334. VII. 4.).

⁵⁰ *AOkl* XXVIII. 769. sz. (1344. XI. 24.).

⁵¹ *CDTrans* II. 855–856. sz. (1335. IX. 4.); uo. II. 859. sz. (1335. IX. 18.); uo. II. 934–936. sz. (1337. VI. 9.); uo. III. 298. sz. (1345. X. 24.); uo. III. 365. sz. (1346. XII. 18.); uo. III. 639. sz. (1352. I. 23.); uo. III. 684. sz. (1353. év, nem a kongregáción kelt kiadvány).

⁵² *A Perényi család levéltára 1222–1526*. Közzéteszi Tringli István. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 44.). Bp. 2008. (a továbbiakban: *PerényiLt*) 119. sz. (1366. [VIII. 3. u.]

nagyobb ünnep nyolcadán,⁵³ majd hétfőnként tartották. A 14. század vége felé Magyarországon a nádori közgyűlések meggritkultak;⁵⁴ a vajdák Szolnok megye számára a 14. század második felében is, sőt a következő század elején is tartottak közgyűléseket: 1379-ben és 1406-ban a Szilvás és Szödemeter környéki, Tasnád mezővárosához közel fekvő, de ma már elpusztult *Kene* nevű birtok határában,⁵⁵ ugyancsak 1406-ban a Tisza-parti Szolnok mellett.⁵⁶ Mátyás király (1458–1490) 1464-ben megpróbálta a bíraskodási közgyűlések felelevenítését,⁵⁷ de a jelek szerint ez nem járt sikerrel. 1472-ben például Bátori István országbíró-t küldte ki, hogy több vármegye (köztük Külsőszolnok számára is) közgyűlést (*congregatio generalis, congregatio seu iudicium generalis*) tartson, de ezen a nemesek nem jelentek meg; a Jagelló-korban az intézmény végleg elhalt.⁵⁸ A közgyűlésen folyó bíraskodás feladata a tolvajok, gyilkosok és gonosztevők kiirtása volt;⁵⁹ a szolnoki vármegyei közgyűléseken státuspert folytattak,⁶⁰ bírságotlakt, és főbenjáró ítéletet⁶¹ is hoztak, azonban általában csak kisebb jelentőségű peres ügyekről maradtak oklevelek.

Az alispán és a szolgabírák nevében a 14. század első évtizedeiben kibocsátott oklevelek nem mindenikének van keletelhelye,⁶² és nem mindenik árulja el, hogy a bíraskodás közgyűlésen vagy megyei ítélőszéken történt-e. Az 1327-ben Majádon,⁶³ 1330-ban Szödemeteren⁶⁴ majd Szántón⁶⁵ kelt okleveleket vélhetőleg a vármegyei ítélőszék kiadványainak tekinthetjük. 1363-tól a megyei ítélőszék székhelye a már említett *Kene* birtok (a vármegye nyugati felében).⁶⁶ Megjegyzendő, hogy a Külsőszolnok vármegye által kibocsátott (és fennmaradt) 14. századi oklevelek kizárólag csak a későbbi középszolnoki területekre vonatkoznak, azonban a vármegye nyugati, Tisza-melléki területe is a 14. században az erdélyi vajda joghatósága alatt állott,⁶⁷ és a megye két részének azonos volt az alispánja (Gál *magister* külsőszolnoki alispánt például mindkét terület kapcsán említik).⁶⁸ Azután is, hogy az 1420-as években az addig szervezetileg egységes Külsőszolnok vármegyé-

⁵³ *CDTrans* II. 815–816. sz. (1334. VII. 4.)

⁵⁴ Vö. Istványi: *i. m.* LK XVIII–XIX(1940–1941). 179–180.

⁵⁵ Kopács János gyűjt. (DF 292451, 1379. X. 10.); *DocRomHist* C. XV. 639 (1379. X. 10.); *ZsOkI* II/1. 5044. sz. (1406. X. 6.). Egy 1381 előtt Külsőszolnoknak tartott vajdai közgyűlés: DF 250222 (1381. VII. 29.)

⁵⁶ *ZsOkI* II/2. 5086. sz. (1406. XI. 2.); Benedek Gyula: *Külső-Szolnok megyei oklevelek a XV. századból.* = Zounuk. 5. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok 1990. 249–290. 254.

⁵⁷ Tringli: *Közgyűlések működése* 395.

⁵⁸ *PerényiLt* 553. sz. (1472. XI. 4.); Tringli: *Közgyűlések működése* 396.

⁵⁹ Istványi: *i. m.* LK XVII(1939). 73.

⁶⁰ *CDTrans* II. 813. sz. (1334. VII. 4.)

⁶¹ *CDTrans* II. 809. sz. (1334. VI. 9.)

⁶² Pl. *CDTrans* II. 532. sz. (1325. IX. 18.); DL 96173 (1334. IX. 12.)

⁶³ *CDTrans* II. 612. sz. (1327. X. 6.); Csukovits: *Sedriahehelyek* 384.

⁶⁴ *AOkl* XIV. 352. sz. (DL 64017, 1330. VI. 18.)

⁶⁵ *CDTrans* II. 682. sz. (1330. X. 29.)

⁶⁶ *in sede nostra iudiciaria, in villa Kene* (DL 51991, 1363. VIII. 7., *DocRomHist* C. XII. 161). Utolsó itt tartott bíraskodás: *ZichyOkm* IX. 313–317. (1452. II. 7.) Kene birtokról mondják 1367-ben, hogy *in qua sedes iudiciaria vicecomitis et iudicum nobilium comitatus predicti [sc. Zonuk] existeret* (*DocRomHist* C. XIII. 307. 1367. I. 11.), vö. *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. I–II (1289–1556). Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 17.; a továbbiakban *KmJkv*). I. 833. sz. (1450). Kene birtokra lásd Csánki: *Történelmi földrajz* I. 557.

⁶⁷ *AOkl* X. 153. sz. ([1326]. IV. 25.); Pesty: *Eltűnt vármegyék* I. 90–91.

⁶⁸ *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius Hungaricus*. Kiad. Nagy Imre–Paur Iván–Ráth Károly–Véghely Dezső–Ipolyi Arnold. I–VIII. Győr–Bp. 1865–1891. VII. 416. (1380. V. 12.); *ZichyOkm* IV. 252. (1383. II. 9.) Vö. Benedek Gyula: *Oklevelek Külső-Szolnok vármegye XIV. századi történetéből*. Zounuk 6. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok 1991. 283–330. 318.

ből kivált a Tisza-melléki nyugati rész, a megmaradt középszolnoki terület ítélőszéke továbbra is Kenén maradt (1452-ig). Ebben az időszakban az ítélőszéket kivételesen olykor Szolnokon (1380, 1381),⁶⁹ sőt Szántón is (1409)⁷⁰ tartották. Legkésőbb 1457-ben⁷¹ az ítélőszék átkerült a nem messze fekvő Szakácsiba (Tasnád mezővárostól keletre), és itt maradt közel 20 évig, 1476 májusáig.⁷² 1476 júliusában⁷³ az ítélőszéket a Tasnádtól északkeletre fekvő Ákos mezővárosban tartották, és 1535-ig bizonyosan ott maradt.⁷⁴ A helyszínek mindegyike nemesi birtok volt: Szödemeter a nevét erről kölcsönző nemeseké és az álmosdi Csire családé (a középkorban itt hetivásárt tartottak),⁷⁵ Kene a középkorban végig a Csaholyi családé volt,⁷⁶ Szakácsi több familiáé,⁷⁷ míg Ákos a kisfaludi Ákosoké.⁷⁸ Az ítélőszék elköltözésének konkrét okait nem ismerjük, de mindig elsődleges szempont volt az illető település könnyű megközelíthetősége. Ezt az is bizonyítja, hogy amikor egy helységet – királyi engedéllyel – egyik vármegyétől egy szomszédoshoz csatolták, akkor indoklasként az utóbbi ítélőszékének közelsége szerepel, például 1410-ben, amikor is Vaja és Csompasz (*Chompasz*) településeket Szolnokból Krasznába tették át.⁷⁹ Nem a vármegyei ítélőszéken kelt az alispán és a négy szolgabíró 1395. évi, birtokba iktatást igazoló, Sámsonban kiadott oklevele,⁸⁰ továbbá a Szolnoki kelethelyű, a két alispán és két szolgabíró nevében kiadott 1407. évi oklevél (nyugta).⁸¹

Kezdeti ingadozás után (szerda⁸² vagy fontosabb egyházi ünnepek nyolcada)⁸³ a bíraskodás mindig hétfőn⁸⁴ zajlott. Ezekben az (al)ispán és a négy szolgabíró vett részt, a megye ispáni címét viselő vajda (vajdák) ellenben soha. A Középszolnok vármegye hatóságai által kiállított oklevelek a vármegye tényleges igazgatását végző alispánok és általában csak általánosságban említett négy-négy szolgabíró nevében keltek.⁸⁵ Ha valamely tárgyalt ügy az egész vármegyét érintette, az oklevelet a vármegyei nemesség egyeteme nevében állították ki (1520).⁸⁶ Ugyanígy

⁶⁹ DL 98076 (1380. VII. 9.); DF 250222 (1381. VII. 29.)

⁷⁰ *ZsOkl* II/2. 7216. sz. (1409. XII. 9.)

⁷¹ *ZichyOkl* IX. 584 (DL 81267, 1457. VIII. 1.). A birtokra lásd Csánki: *Történelmi földrajz* I. 563.

⁷² DL 65117 (1476. V. 6). – 1475-ben egy alkalommal azonban Tasnádon állít ki oklevelet a vármegyei hatóság: DL 65114 (1475. IV. 10.).

⁷³ DL 88583 (1476. VII. 15.), *in loco sedis nostre iudicarie, videlicet Akosy*.

⁷⁴ Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatósága (a továbbiakban BiharNLT), Nagyvárad, Miscellanea, DF 278569 (1522. VI. 30.); MOL, P 635, ákosfalvi Szilágyi cs. lt., 1. csomó (1535. VII. 5., az adatra Szabó András Péter hívta fel a figyelmemet, amit ezúton köszönök neki). Középszolnok sedriahelyeire lásd még Csukovits: *Sedriahelyek* 384.

⁷⁵ *ZsOkl* I. 903. sz. (1389. I. 28.); Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval Hungary*. Bp. 2001 [CD-ROM] (a továbbiakban Engel: *Térkép*), Szödemeter. A vásárokat itt szerdánként tartották. Vö. Weisz Boglárka: *Vásárok a középkorban*. Századok CXLIV(2010). 1397–1454 (a továbbiakban Weisz: *Vásárok*). 1445.

⁷⁶ Petri: *Szilágy* III. 639–642.

⁷⁷ Petri: *Szilágy* III. 365–369.

⁷⁸ Engel: *Térkép* (Ákos).

⁷⁹ *ZsOkl* II/2. 7411. sz. (1410. III. 9.).

⁸⁰ *ZsOkl* I. 4043. sz. (1395. VII. 22.)

⁸¹ *ZsOkl* II/2. 5880. sz. (1407).

⁸² *CDTrans* II. 532. sz. (1325. IX. 18.).

⁸³ *CDTrans* II. 612, 813, 815–816. sz.

⁸⁴ *AOkl* XIV. 352. sz. (1330. VI. 18.).

⁸⁵ Ugyanez a helyzet Krasznában is.

⁸⁶ *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV*. Maiorem partem collegit Antonius Nagy Fekete. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redigit Geisa Érszegi. Bp. 1979. (Publicationes Archivii Nationalis Hungarici. II. Fontes 12. – a továbbiakban *MonRustReb*) 494–495 (1520. V. 7., DL 65472).

jártak el az alispánok érintettségekor is (1515).⁸⁷ Ha csak az egyik alispán volt érintve, akkor az oklevelet a másik alispán és a négy szolgabíró nevében állították ki.⁸⁸ A vármegyei ítélőszék a megyei kismemesség bíraskodási fóruma volt, az itt tárgyalt ügyek is általában jelentéktelenek voltak: vizsgálat,⁸⁹ tiltakozás,⁹⁰ kis értékű jószágrészt zálogosítása⁹¹ vagy elidegenítése,⁹² eskü megítélése,⁹³ perhalasztás,⁹⁴ ügyvédvallás⁹⁵ stb.

Az ispánok nevét, akik a megye ügyeinek intézésében nem vettek részt, a megyei oklevelek nem őrizték meg, akkortól tehát, amikor már nem a vajdák viselték az ispáni címet, más, nem megyei oklevelek igen esetlegesen előforduló adataiból remélhetjük az ispán említését.⁹⁶

Minthogy az 1420-as évekig, Középszolnok vármegye kiválásáig az ispáni tisztséget a vajda töltötte be, Szolnok (Külsőszolnok) alispánjai az erdélyi vajdák familiárisai. Az alvajdák helyettesei ugyan a vajdáknak, de a nem voltak egyszerre mind szolnoki alispánok is.⁹⁷ A vajda külsőszolnoki képviselőjét, az alispánt, minthogy ténylegesen ő volt a vármegye élén, olykor ispánnak nevezték az oklevelek. 1333-ban például maga Szécsényi Tamás erdélyi vajda nevezte (Csaholyi) Péter fia Jánost ispánjának.⁹⁸ 1351-ben – ekkor Erdély élén az Anjou-házbeli István herceg állott, de Gönyüi Tamás személyében vajda is hivatalban volt – Dezső *magister* külsőszolnoki alispán és négy szolgabírája mindkettőjük parancsára járt el.⁹⁹ A familiárisi viszonyt azonban csak ritkán említik az oklevelek. 1427-ben Csáki László erdélyi vajda és Középszolnok vármegye ispánja (1426–1437) Dengelegi Zsigmondot az ő alispánjának (*vicecomes noster*) nevezte;¹⁰⁰ Majádi István krasznai alispánt 1508-ban bélteki Drágyi György középszolnok és krasznai ispán (1503–1508) familiárisaként említik.¹⁰¹

Az ország kormányzásában a királyi váruradalmaknak fontos szerepük volt: az ország ellenőrzését voltaképpen a királyi várak rendszere tette lehetővé; ezeknek nem gazdasági, hanem katonai és főképpen politikai jelentőségük volt. A váruradalmak nem közvetlen szerepet kaptak az ország kormányzásában, hanem a várakat nagyobb területi egységekbe szervezték, és egy-egy királyi tisztségviselő kapta meg.¹⁰² Külsőszolnokban (a későbbi középszolnoki területen) két vár volt: Aranyos

⁸⁷ DL 65463 (1515. VI. 4.); DL 82316 (1510. VI. 10.)

⁸⁸ DL 82425 (1515. [II. 19. k.], *f. II.* [---] *Mathie ap.*,)

⁸⁹ DL 30077 (1515. VI. 4.).

⁹⁰ DL 99272 (1516. VII. 14.).

⁹¹ DL 82494 (1518. IV. 12.); DL 82819 (é. n.).

⁹² DL 97547 (1498. VII. 30.).

⁹³ DL 65465 (1518. IV. 12.).

⁹⁴ DL 65476 (1521. I. 21.).

⁹⁵ DL 65117 (1476. V. 6.).

⁹⁶ Kubinyi András idévágó megállapítása szerint „a rendelkezésünkre álló forrásanyag nem elegendő sem arra, hogy valamennyi megye fő- és alispánjait ismerjük, de még arra sem, hogy a forrásokkal leginkább adatolt megyéknél hiánytalan archontológiai listákat állítsunk össze”; lásd Kubinyi András: *A megyéispánok 1490-ben és Corvin János trónörökösödésének problémái*. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. Veszprém 1982. 169–180. (a továbbiakban Kubinyi: *A megyéispánok 1490-ben*) 169.

⁹⁷ Engel: *Archontológia* I. 11–15.

⁹⁸ *CDTrans* II. 772. sz. (1333. IV. 14.)

⁹⁹ *CDTrans* II. 605. sz. (1351. V. 9–30. között)

¹⁰⁰ *Oklevéltár a gróf Csáki család történetéhez*. Kiad. Bártfai Szabó László. I/1–2. Bp. 1919. (A körösszegi és adorjáni gr. Csáki család története. I. Oklevéltár). I/1. 344 (1427. IX. 22.).

¹⁰¹ 1508. IV. 21. e. (DL 105531).

¹⁰² Engel Pál: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*. Bp. 1977. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83.). 13–14.

és Kővár.¹⁰³ A 13. században épült és 1317-ben a király tulajdonába került Aranyos élére a 14. század elején a király nevezett ki várnagyokat, 1341–1342-ben pedig a megye ispánjaként a vajda, valószínűleg azért, mert a megyében levő királyi várakat általában a megye ispánja kapta meg. Ezután azonban nem a vajdák ellenőrizték, hanem a szatmár-máramaros-ugocsai ispáni tisztséghez tartozott, 1383-ban pedig lerontották. Kővárat 1378-ban a békési Drágfiak kapták adományba (korábbi sorsa ismeretlen).¹⁰⁴ A vajda hatalmát azonban mindez érdemben nem befolyásolhatta, mert a kezén voltak az erdélyi királyi várak (arra az időszakra, amíg a tisztséget viselte).¹⁰⁵

1426 után a különvált Középszolnoknak és Külsőszolnoknak saját ispánjai voltak, ám a középszolnoki ispáni tisztelet olykor továbbra is az erdélyi vajda kapta meg, például Csáki László (1426–1437) vagy Hunyadi János vajda (1441–1446). 1458-ig Középszolnokot több szomszédos vármegyével együtt egyetlen méltóságviselő kormányozta, aki több szomszédos vármegyének is ispánja.¹⁰⁶

Karrierjük során uruk mellett olykor más tisztségeket is betölthettek. Így például Nagymihályi „Ungi” Albert Stiborici Stibor erdélyi vajda (1395–1401, 1409–1414) középszolnoki alispánjaként és bírságbehajtójaként kezdte karrierjét (1409–1410),¹⁰⁷ de sikerült szolgálatot vállalnia a királyi udvarban (1410-ben udvari ifjúként említik), később vránai perjel (1417–1433) és horvát bán (1419–1426) lett.¹⁰⁸ Roskoványi Antal Perényi János sárosi várnagya volt (1439–1440), majd Hunyadi János középszolnoki (al)ispánja lett (1443–1445) egyidejűleg szatmári és krasznai ispán (ez utóbbi tisztségeit 1445-ben említik).¹⁰⁹ Dobai György, Középszolnok vármegye alispánja (1495–1498) korábban békési Drágfi Bertalan erdélyi vajda és székely ispán (1493–1498) erdélyi alvajdája volt 1494–1495 között.¹¹⁰ Ezekon a példákon túl azonban a megyén kívüli szerepvállalás a 15. században nem volt gyakori az alispánok körében, mert – a felsorolt esetek kivételével – legtöbbször nem volt alkalmuk arra, hogy a megyén kívüli más, esetleg fontosabb pozícióba kerüljenek.

A 14. század több külsőszolnoki alispánjának származása ismeretlen. Akiknek birtoka ismert, azok nagyobb része – a 14. század utolsó harmadától kezdve hosszú évtizedeken keresztül – Szolnokon (Középszolnokon) kívüli nemes.¹¹¹ A sok vármegyén kívüli alispán között

¹⁰³ Csánki: *Történelmi földrajz* V. 548.

¹⁰⁴ Engel: *Archontológia* I. 268 (Aranyos), 351 (Kővár).

¹⁰⁵ Engel: *Archontológia* I. 11.

¹⁰⁶ Engel: *Archontológia* I. 201.

¹⁰⁷ *ZsOkl* VI. 1115. sz. = DL 105472 (1410. III. 15.).

¹⁰⁸ Engel: *Archontológia* II. 173.

¹⁰⁹ Engel: *Archontológia* II. 205.

¹¹⁰ *Székely oklevéltár*. Szerk. Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Barabás Samu. I–VIII. Kolozsvárt–Bp. 1872–1934. (a továbbiakban: *SzOkl*) VIII. 159–160, eredetije: Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára (a továbbiakban ENMLT; a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságának [a továbbiakban: KolozsNLt] őrizetében Kolozsvárott), Török Bertalan gyűjt., DF 244554, 1494. XI. 24.); DL 29886 (1495. VII. 24.).

¹¹¹ Bernóti Pál, Lackfi Imre erdélyi vajda középszolnoki alispánja (1370): Zaránd (Engel: *Archontológia* II. 33); Kalondai András, Losonci László erdélyi vajda familiárisa (1377–1378): Nógrád (uo. II. 122); Csarnavodai Mihály (1402): Bereg (Neuman Tibor: *Bereg megye hatóságának oklevelei* 1299–1526. Nyíregyháza 2006. 121). Páznádi János és Lépes Loránd, Lack Jakab és Tamási János vajdák alispánjai (1407): Temes illetve Zaránd (Engel: *Archontológia* II. 187, 145; Csánki: *Történelmi földrajz* II. 56); Drági László (1407): Doboka (Engel: *Archontológia* II. 65); Bályoki Dénes (1397), Ugrai János és László (1438–1439), körtvélyesi Hatalmas Imre (1451): Bihar (uo. II. 21, 249; *KmJkv* I. p. 964); Nagymihályi „Ungi” Albert (1409–1410): Ung (Engel: *Archontológia* II. 173); somlyói Bátor György fia, János (1402), Dengelegi Zsigmond (Csákiak familiárisa, 1418, 1427) és rokona, Dengelegi Bernát (1446), vagy Bátori László (1446), akárcsak Gacsályi Tamás (1436): Szatmár (uo. II. 25, 59, 79); Roskoványi Antal (1443–1445) Sáros vármegyei (uo. II. 205); *Hezdench*-i Török Antal (1451): valószínűleg Tolna (uo. II. 246).

„helybéli” Csholyi János (1333–1334, birtokainak nagyobb része azonban Szatmár vármegyében volt), Szodorói András (1450) vagy Szarvadi János alispán (1436; társa azonban ebben a tisztségben a Szatmár vármegyei Gacsályi).¹¹² Noha a vármegye igazgatását ők intézték, uruk szolgálata itt sem kívánt feltétlenül helyismeretet. Valószínűleg Középszolnokon kívüliek Parlagi Mihály és Horvát János alispánok (1469), akik egyidejűleg a vajdai *honor*hoz tartozó Déva vár várnagyai is voltak. (Utóbbiak tisztségviseléséből következik, hogy a dévai várnagyokat kinevező erdélyi vajda – 1468–1472 között a tisztséget betöltő dengelegi Pongrác János – egyben valószínűleg Középszolnok ispánja is volt). A 15. század utolsó és a 16. század első harmadában az alispánok Középszolnok vármegyei, a bélteki Drágfiak erdődi és kövári uradalmának közelében¹¹³ vagy szomszédos vármegyékben (Szatmár, Kraszna) birtokos kismanesi családokból valók.¹¹⁴ Egy 1462. évi oklevél említi a bélteki Drágfiak hatalmaskodó familiárisait, akik ugyancsak Középszolnok, illetve Ugocsa vármegyeiek.¹¹⁵ Mátyás király 1486. évi törvényének 60. cikkelye szerint az ispán a megyebeli birtokosok közül kellett kiválassza alispánját,¹¹⁶ és ez a megyében néhány kivétellel érvényesült.

Az alispáni tisztséget a 15. században legtöbbször egyidejűleg ketten viselték; 1464-ben három alispánt említenek a megyében.¹¹⁷ Rangjelző címeket ritkán tettek ki a nevük mellé, pl. Mindszenti Péter neve mellett, a vármegyei nemesség nevében kelt oklevélben 1515-ben az *egregius* cím szerepel.¹¹⁸ Vagyoni helyzetükről keveset tudni, annyi azonban bizonyos, hogy komoly földvagyon egyikük kezén sem volt, legfeljebb kisebb jószágrészek, a jobbágytelkek konkrét számáról adatunk nincs.

A középszolnoki (és krasznai) megyei oklevelek az (al)ispán és a név nélkül, általánosságban említett négy szolgabíró nevében keltek.¹¹⁹ Ezért az utóbbiak nevét igen ritkán ismerhetjük meg, leginkább olyankor, amikor valamilyen konkrét ügyben járnak el (a vármegyei hatóság egy-egy vizsgálat elvégzésére sokszor az egyik szolgabírót küldte ki, vagy egy megyei embert).¹²⁰ Olykor persze nem csak a megyei oklevelek említhetnek szolgabírákat: a váradi káptalan egy 1334. évi oklevele például az akkor hivatalban levő négy középszolnoki szolgabíró nevét őrizte meg. A szolgabírák – mint minden más vármegyében – mindig azon vármegye

¹¹² A felsorolt archontológiai adatok forrása Engel: *Archontológia* I. 200–201.

¹¹³ Középszolnok: Daróci, Désházi, Dobai, lelei Kaplyon, Kőrösi, Mindszenti, Sarmasági, Szilágysegi, Újnemeti (lásd a függelékot, vö Csánki: *Történelmi földrajz* I. 567–578; Engel: *Térkép*, Daróc).

¹¹⁴ Szatmár: Gencsi, Gyarmati (Csánki: *Történelmi földrajz* I. 494; Németh Péter: *A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig*. Nyíregyháza 2008. 104); Kraszna: ilosvai Gelbert, Ilosvai, Keceli, Nagyfalusi, keceli Szele (Csánki: *Történelmi földrajz* I. 580–590); Szabolcs vagy Szatmár: Parlagi.

¹¹⁵ Középszolnok (Bagosi, Bideskúti, Majádi, Szentkirályi), Ugocsa (Csatóházi, tivadarfalvi Veres), lásd DL 105504 (1462. V. 15.).

¹¹⁶ *Decreta regni Hungariae 1458–1490*. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. Bp. 1989. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. II. Fontes 19.). 299.

¹¹⁷ DL 65086 (1464. VI. 18.).

¹¹⁸ DL 65463 (1515. VI. 4.); DL 65465 (1518. IV. 12.).

¹¹⁹ 1327-ben a megyei oklevél az ispán és két szolgabíró nevében kelt, valószínűleg két további szolgabíró perbeli érintettsége miatt (*CDTrans* II. 612. sz.).

¹²⁰ Olykor a kiküldött megyei ember szolgabíró volt, de ezt a viszonyt nem mindig említik, pl. Pete fia *Synka* szolgabíró (*CDTrans* III. 746. sz.) 1347-ben megyei kiküldött (uo. III. 438. sz.).

nemességéből kerültek ki, ahol tisztségüket betöltötték, és az ismert esetek mindegyikében jelentéktelen kisbirtokos nemesek voltak.¹²¹

Az 1486. évi 8. törvénycikk elrendelte, hogy a megyék válasszanak 8–12 esküdtet, akik a hiteleshelyi kiküldöttek jelenlétében vizsgálatokat, idézéseket és iktatásokat végezzenek.¹²² Ennek hatására Középszolnokban is megjelentek a választott esküdtek; legkorábban 1487-ben tűnnek fel (kisdobai Somogy Lőrinc és Szécsi János).¹²³ 1524-ben a vármegye nótáriusát (Sarmasági Albert) említik.¹²⁴

Kraszna vármegye

Kraszna vármegye, amely a nevét a területén keresztülfolyó Krasznától nyerte,¹²⁵ Középszolnok vármegyétől délre feküdt, Doboka, Kolozs és Bihar vármegyékkel volt szomszédos, fontosabb települései Somlyó, Kraszna és Nagyfalva voltak. Kraszna vármegye megszervezésének időpontja ismeretlen. Noha várát egy 11. század végi – de kétes hitelű – feljegyzés már említi, ispánjáról csak 1164 körülről van adatunk.¹²⁶ A megye területének jelentős részét Valkó vár uradalma foglalta el, amely 1317-ben került királyi kézre. Ekkortól az ispáni tisztelet a valkói várnagy viselte 1341-ig, amikor a vár Zólyomi Doncs *magister* örökbirtoka lett. Megyebeli királyi birtok híján Kraszna vármegye ispáni tiszteletét 1427-ig a Szatmár megyei ispán töltötte be. Az ispánok ugyanakkor általában máramarosi és ugoccai ispánok is voltak.¹²⁷ Ezután hosszú évtizedekig alig van adatunk arról, hogy kik töltötték be az ispáni tisztséget: 1454-ben Hunyadi János erdélyi vajda nevezett ki két alispánt a megye élére (Bályoki Szilveszter és Szécsi Tamás,

¹²¹ Az 1334-ben, a váradi káptalan oklevelében (*CDTrans* II. 801. sz.) családnévként szolgáló birtoknév nélkül említett szolgabírák: *Bartavölgyi* Barta fia Péter, *Csányi* Lampert fia Péter, *Moni* (?) István fia János (azonosításukra lásd *CDTrans* II. 955. sz.; uo. III. 36., 66. sz.). Néhány más ismert szolgabíró: Péter fia Dezső comes és Ugrin fia István (1327: uo. II. 612. sz.); Szentkirályi Péter (1334: uo. II. 815. sz.); [Parlagi?] Pete fia *Synka* (1354), lásd Piti Ferenc – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor: *Szatmár megye hatóságának oklevelei. Documentele autorităţii comitatense din Sătmăr. Documents of the authorities of Szatmár County (1284–1524)*. Nyíregyháza 2010. (A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Kiadványai 65.; a továbbiakban *SzatmárOkl*) 132. sz.; *CDTrans* III. 746. sz.; 1347-ben megyei kiküldött: uo. III. 438. sz.; Szunai (*de Zuna*) Bece fia Miklós (1368: *DocRomHist* C. XIII. 447); Balázsházi Pál fia László (1418: *ZsOkl* VI. 2419. sz.); menyői Ramocsa (*Ramacha*) István (1436: DL 65408); keresztúri Bege Damján és lelei Kis (*Parvus*) Márton (1466: DL 30042); Bálint és (bodóházi) Bodó Ferenc szolgabírák (1480–1483 között?) lásd C. Tóth Norbert: *Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában*. Századok CXLI(2007). 420–421); Szarvadi László (1464: DL 65086); Baksai (*Baxay*) András (1507: DF 244205, az utóbbi két adatot C. Tóth Norbertnek köszönöm); Pelei Péter (1515: DL 30077); menyői Dabóci (*Daboocz*) Sebestyén, mindszei Szuna (*Zwna*) István, Szunai (*de Zwna*) Gergely és kisdobai Lőrinc (*Lewryncz*) Pál (1520: *MonRustReb* 501–502); menyői Dabóci (*Daboocz*) Sebestyén és kisdobai Lőrinc Pál (1521: DL 105988); Pelei Tamás, mindszei Csires (*Chyres*) István, kisdobai György (*Gewrgh*) Bálint (1524: DL 36377).

¹²² Neumann Tibor: *Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében. (Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása)*. Századok CXXXIX(2005). 261.

¹²³ DL 27951 (1487. VII. 24.); DL 27955 (1487. IX. 28.). A következő ismert választott esküd Szentkirályi Osvát (DL 27962, 1489. VII. 7.)

¹²⁴ DL 36377 (1524. XI. 11.).

¹²⁵ A név szláv eredetű (*FNEsz* I. 805).

¹²⁶ Zsoldos: *Archontológia* 166. Kristó a megye kialakulását a 11–12. század fordulójára körüli évtizedekre tette (Kristó: *Vármegyék* 487) Györffy szerint viszont Kraszna vármegyét és a területén alakult krasznai főesperességet a 11. század elején szervezték meg (Györffy: *Történeti földrajz* III. 503, 505).

¹²⁷ Engel: *Archontológia* I. 146, 454; *SzatmárOkl* 29–31.

1454),¹²⁸ 1473-ban újból az erdélyi vajda kapta a megye ispánságát, legkésőbb 1479-től pedig – ispáni címmel – a bélteki Drágfiak.

Mint már említettük, a 13. század végén a király is tartott bírói közgyűlést több vármegye számára, közöttük Krasznának és Szolnoknak (Váradon, 1279, 1291).¹²⁹ Ezután – más magyarországi vármegyékhez hasonlóan – Krasznának a nádor (voltaképpen az ítélmester) tartott közgyűlést, eleinte egyszerre több szomszédos vármegyének, több színhelyen (1314-ben Adorjánban Bihar, Békés, Szolnok és Kraszna számára,¹³⁰ 1317-ben Szalacson a felsoroltak mellett Szabolcs számára is;¹³¹ 1322-ben Kállósemjénben Szatmár, Szabolcs, Szolnok és Kraszna vármegyéknek).¹³² A 14. század első harmada után legtöbbször Bihar és Kraszna vármegyéknek tartottak közgyűlést a nádor nevében Váradhegyfok (1364),¹³³ Micske (1341)¹³⁴ vagy Várad mellett (1343, 1349, 1370, 1372, 1397, 1435),¹³⁵ olykor pedig csak Krasznának Nagyfalú mellett (1412; ezen részt vett az alispán, a négy szolgabíró, és a gyűlés idejére választott ülnökök).¹³⁶ Különleges királyi parancsra nem a nádor, hanem pl. 1409-ben Perényi Péter volt székely ispán és máramarosi ispán tartott bírói közgyűlést Kraszna vármegyének (ugyancsak Nagyfalú mellett).¹³⁷

A Kraszna vármegye hatósága által kibocsátott oklevelek közül 1526 előtről kevesebb mint húsz maradt fenn. A vármegyei ítélszékét legelőször 1333-ban említik, ekkor Nagyfaluban ítélték, és a továbbiakban is, 1346-ig ott is működött.¹³⁸ 1347-ben az ítélszék székhelye Bagos.¹³⁹ Hosszú szünet után, 1474-ből ismeretes a következő krasznai oklevél, ami Varsolcon kelt.¹⁴⁰ Később az ítélszék visszaköltözött Nagyfaluba (1481),¹⁴¹ majd tovább Bozjásra (1492),¹⁴² majd újból két ízben is Nagyfaluban (1510, 1525),¹⁴³ illetve Ilosva (1516–1518)¹⁴⁴ és Kraszna mezővárosokban (1542, 1544)¹⁴⁵ ülésezett.

¹²⁸ Engel: *Archontológia* I. 454.

¹²⁹ *CDTrans* I. 365. sz. (1279. I. 30.); *CDTrans* I. 463. sz. ([1291.] I. 5.); Istványi: *A generalis congregatio*. LK XVII(1939). 55.

¹³⁰ *AOkI* III. 849. sz. (1314. XI. 22.)

¹³¹ *AOkI* IV. 608. sz. (1317. X. 25.)

¹³² *AOkI* VI. 587. sz. (1322. V. 24.)

¹³³ *DocRomHist* C. XIII. 104. (1364. IX. 1. u. – X. 6.) 104.

¹³⁴ *CDTrans* III. 65. sz. (1341. VI. 27.)

¹³⁵ *CDTrans* III. 166. sz. (1343. X. 21.); uo. III. 521. sz. (1349. VIII. 29.); 1370-re: DL 38189; *DocRomHist* C. XIV. 113. (1372. I. 30.); *ZsOkI* I. 5009. sz. (1397. X. 10.); uo. II/1. 1306. sz. (1401. XI. 15.); 1435: DL 65404, 65407, 30434, 38266, 65405. Vö. Istványi: *A generalis congregatio*. LK XVII(1939). 67.

¹³⁶ *ZsOkI* III. 1574. sz. (1412. I. 14.)

¹³⁷ *ZsOkI* II/2. 7155. sz. (1409. X. 28.). Vö. uo. 7494. sz. (1410. IV. 18.)

¹³⁸ *CDTrans* II. 785. sz. (1333. VIII. 31.); *CDTrans* III. 339. sz. (1346. VIII. 8.) A vármegyei ítélszék helyszíneit korábban összegyűjtötte Csukovits: *Sedriahelyek* 382.

¹³⁹ *CDTrans* III. 430. sz. (1347. XI. 15.)

¹⁴⁰ KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., 1474. I. 11. (DF 261021.)

¹⁴¹ KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., 1481. II. 13. (DF 261045); DL 65122. (1481. IX. 4.)

¹⁴² DL 105528 (1492. IX. 4.). A település neve ma Borzás (Szilágyborzás).

¹⁴³ DL 65454 (1510. IX. 10.), *in oppido [Naghfa]lv.* A 15. században vásártartó hely (Weisz: *Vásárok* 1436); 1525. XII. 29. (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261123.)

¹⁴⁴ KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., 1516. VI. 24. (DF 261112); DL 65464 (1516. XII. 16.); DL 65467 (1518. VII. 6.)

¹⁴⁵ MOL, P 702, Wesselényi cs. bp-i lt., 1. csomó, 34. tétel (1544. IX. 30., *f. III. a. Dionisii mart.*); KolozsNLt, ENMLt, Wesselényi cs. zsigóli lt., 1542. IV. 30.

Tisztségviselőiről is kevesebbet lehet tudni, mint Középszolnokéről. Ispánságát a 14. század közepét követő száz évben előkelő családok sokat foglalkoztatott tagjai vagy fontos országos tisztségek viselői kapták meg, akik kivétel nélkül egyidejűleg Szatmár vármegye ispánjai is voltak.¹⁴⁶ Az 1454-ben említett két ispán már Középszolnok és Kraszna vármegyei kismemes, akik szerény társadalmi helyzetüknek megfelelően már nem kapták meg a szatmári ispánságot is. 1479 előttről alig néhány alispán neve ismeretes, és még kevesebben vannak olyanok, akiknek a keresztnevükön kívül többet tudunk. Egyikük, Jakab (Gergely fia), Kraszna (1347), majd Szatmár vármegye alispánja (1353–1354), aki Szakácsi „Erdélyi” Jakabbal azonosítható,¹⁴⁷ tehát középszolnoki, akárcsak Csaoholyi János (133–1334). Pányoki „Bátor” János (1335) Ung megyei, Szikszói (Idai) János (1335–1341) Abaúj vármegyei,¹⁴⁸ Roskoványi Antal, egyúttal szatmári és középszolnoki ispán Sáros vármegyei. Mindegyikük kismemesi család tagja. Az 1479 utáni alispánok kivétel nélkül a megye ispánságát legkésőbb ekkor elnyerő bélteki Drágfiak familiárisai és helybéliek, krasznaiak, vagy szomszédos vármegyéből – Szatmár, Középszolnok – valók.¹⁴⁹ Többségük igen szerény birtokkal rendelkező kismemes, akinek az alispáni tisztség jelentette az egyetlen közéleti szereplést. Akárcsak Középszolnokban, a 15. század második felétől itt is egyidejűleg ketten töltötték be ezt az alispáni tisztséget. Földrajzilag és társadalmilag is nagyjából ugyanabból a birtokos rétegből kerültek ki, mint a középszolnoki alispánok.

A vármegyei oklevelek alig néhány szolgabíró nevét említik; számuk – a magyarországi vármegyék többségéhez hasonlóan – négy. 1347-ben Bülgezdi Jakabot és Rátoni Mihály fia Pétert a *comes* rangjelző címmel említik,¹⁵⁰ ami annak a jele, hogy a szolgabírákat ekkoriban még a vármegye előkelőbb nemesei közül választották.

A bélteki Drágfi család ispánsága Középszolnok és Kraszna vármegyékben

Középszolnok és Kraszna vármegyék ispánjai 1479-től kezdődően megszakítás nélkül a Drágfi család tagjai voltak; Drágfi Bertalant már Középszolnok ispánjaként említik (1479–1488), és a két vármegye ötáná következő, ma ismert ispánjai is mind ebből a családból kerültek ki.

A Szász moldvai vajda Drág nevű fiától származó bélteki Drág család román eredetű, de magyar arisztokratává lett család volt, melynek felemelkedése I. Lajos király alatt vette kezdetét: maga Drág testvérével, Balkkal együtt Szatmár (1377–1388), Máramaros (1378–1382)

¹⁴⁶ Engel: *Archontológia* I. 146; *SzatmárOkl* 29–30.

¹⁴⁷ Azonosítására lásd *CDTrans* III. 592; *SzatmárOkl* 28.

¹⁴⁸ Engel: *Archontológia* II. 25, 231.

¹⁴⁹ Bozjási György, 1486–1492; Bozjási Máté, 1492; Rátoni Nagy Lukács, 1505–1516; keceli Szele Miklós, 1516–1518 (Kraszna vm.); Reszegei Péter, 1474; Mándi Ambrus, 1481; Szenyesi László, 1481 (Szatmár vm.); Majádi István, 1505–1516; nagydobai Spácai Gáspár, 1516–1518 (Középszolnok vm.).

¹⁵⁰ *CDTrans* III. 430. sz. (1347. XI. 15.). Ugyanitt említik a vármegye nótáriusát, bizonyos Miklós magistert. – További kraszna-i szolgabírák: Bozjasi Balázs (1481: Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261045); Bozjasi Mátyás és Rátoni György diák (1505: uo, DF 261085); Ilosvai *Gerbeth* Jeromos és Pál (1510: DL 65454); ezeket az adatokat C. Tóth Norbertnek köszönöm.

és Ugocsa (1392) vármegyék ispánja volt, emellett székely ispán is (1387–1390); egy másik testvérük pedig, János ugyancsak székely ispán (1390). Utánuk több családtag is fontos tisztségeket töltött be. Miklóst az országnagyok között említik (1439–1444), *Sandrin* a királyi udvar lovagja (1419),¹⁵¹ Bertalan pedig erdélyi vajda (1493–1498). Utóbbi Mátyás király halálakor, 1490-ben az ország egyik legjelentősebb birtokosa volt, kezén három várat, két kastélyt, nyolc mezővárost és kevéssel több mint 200 falut találunk.¹⁵² Ezek között volt Középszolnok és Szatmár vármegyében Kővár¹⁵³ és Erdőd¹⁵⁴ vára a hozzájuk tartozó kiterjedt uradalmakkal, továbbá Sólomkő vár (Bihar vm.)¹⁵⁵ és Csehi *castellum*.¹⁵⁶ A családból Drágfi Miklóst említik először Középszolnok ispánjaként (1460), emellett Ugocsa és talán Kraszna ispánja is volt (utóbbi ispánjait ebből az időből nem ismerjük). Ezután legkevesebb három erdélyi vajda töltötte be a középszolnoki ispáni tisztséget: dengelegi Pongrác János (vajda: 1462–1465; ispán: 1465), Szentgyörgyi és Bazini János (vajda: 1465–1467; ispán: 1466), majd Magyar Balázs (vajda: 1472–1475; ispán: 1473), utóbbiról pedig biztosan tudni lehet, hogy Kraszna ispánja is volt (1473). Rajtuk kívül, mint már említettük, dengelegi Pongrác János erdélyi vajdáról (1468–1472) is jó okkal feltételezhető, hogy középszolnoki ispán volt. Utánuk a középszolnoki és krasznai ispánok kizárólag a Drágfiak közül kerülnek ki: először Bertalant, a későbbi vajdát említik Középszolnok ispánjaként (1479–1488), majd fiát,¹⁵⁷ Jánost mindkét vármegye főispánjának írják (1507 és 1526 között),¹⁵⁸ utóbbi is fontos országos tisztségeket töltött be (királyi

¹⁵¹ Engel: *Archontológia* II. 29, 65.

¹⁵² Az itt következő felsorolás forrása Engel Pál: *A magyar világi nagybirtok megoszlása a 15. században.* = Uő: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* Vál., szerk., a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. (Milleniumi magyar történelem.) Bp. 2003. 52, 68; 139. jegyz. A család genealógiájára és történetére lásd még Engel Pál: *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia.* [Bp.], 2001 [CD-ROM] (a továbbiakban Engel: *Genealógia*), Drágfi (bélteki); Rábik Vladimír – Vida Beáta: *Bélteki (Beltiug) [I] Drágffy család a magyar királyság történetében.* Turul LXXXII(2009). 2. sz. 33–45.

¹⁵³ Engel: *Archontológia* I. 351. Kővár vár adományozása a Drágfiaknak: *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum.* Ed. Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai. Budapestini 1941. (Etudes sur l'Europe Centre-Orientale. Ostmittleuropäische Bibliothek nr. 29., a továbbiakban *DocVal*). 279–280. = *DocRomHist C. XV.* 468–469. (1378. VII. 20.); vö. Szentgyörgyi Mária: *Kővár vidékének társadalma.* Bp. 1972. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 56., a továbbiakban Szentgyörgyi: *Kővár*) 19. Az uradalomhoz tartozó falvak felsorolása: *ZsOkI* II/2. 3723. sz. (1405. III. 15.)

¹⁵⁴ Maksay Ferenc: *A középkori Szatmár megye.* Bp. 1940. (Település- és népiségtörténeti értekezések 4.) 133–134; várépítési engedély Erdődre a Drágfiak számára: Rábik Vladimír: *Középkori oklevelek a nagyszombati Szent Adalbert Egyesület levéltárában (1181) 1214–1543.* Szeged 2010. (Capitulum VII.; a továbbiakban Rábik: *Szent Adalbert*) 109, 130 (1444. és 1456. év); DL 15102 (1456. IX. 20.). 1482-ben Drágfi Bertalan kezdte építtetni az erdői várat, lásd *Magyar Történelmi Tár* VI(1859). 9.

¹⁵⁵ Az adomány Drágfi Bertalan számára: DL 88531 (1472. VIII. 22.)

¹⁵⁶ *Sopron vármegye története. Oklevéltár.* I–II. Szerk. Nagy Imre. Sopron 1889–1891. II. 620–622. (1524. III. 13.).

¹⁵⁷ *KmJkv* II. 3468. sz. (1508. VII. 9.)

¹⁵⁸ DL 46832 (1507); DL 26674 (1513. VI. 29.); DL 31005 (1515. I. 9.); DL 25567–25568 (1515. IX. 25.); DL 25571 (1515. XII. 24.); KolozsNLT, ENMLT, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261111 (1516. V. 8.); *KmJkv* II. 3620. sz. (1517. II. 20.); *Sopron szabad királyi város története.* Közli Házi Jenő. I. rész. 1–7., II. rész 1–6. Sopron 1921–1943. (a továbbiakban Házi: *Sopron*). I/6. 375 (1518. XI. 28.); *Codex diplomaticus sacri Romani imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára.* Szerk. Barabás Samu. I–II. (1206–1526) Bp. 1895 (a továbbiakban: *TelOkI*). II. 448. (1521. IV. 7.); KolozsNLT, ENMLT, Bethlen cs. iktári lt., DF 255142 (1525. III. 25.); DL 65220, 74420 (1526. VIII. 24.); DL 24323 (1526. VIII. 27.); Hajnik Imre: *Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben.* Bp. 1888. (Értekezések a Történelmi Tudományok köréből XIII/10. – A továbbiakban Hajnik: *Örökös főispánság*). 62–63.

tárnokmester, országbíró volt).¹⁵⁹ Kettejükön kívül több más családtag viselte a két vármegye ispáni címét (lásd a függelék). Főleg magánügyben kiadott okleveleikben használták az ispán (*comes*) címet, de olykor, a 16. század elején főispánnak címezték őket (*summus comes*).¹⁶⁰ Ha ugyanakkor valamilyen főméltóságot viseltek, kijárt nekik a nagyságos (*magnificus*) cím.¹⁶¹ 1530–1535 között kusalyi Jakcs Mihályt említik középszolnoki ispánként (!),¹⁶² de mellette már 1532-ben¹⁶³ Drágfi János fiát,¹⁶⁴ Gáspárt, aki Kraszna és Középszolnok ispánja 1536–1540 között.¹⁶⁵ Ennek 1545. évi halála után¹⁶⁶ Ferdinánd király (1526–1564) e tisztségeket Gáspár fiainak, Györgynek és Jánosnak adományozta (1545),¹⁶⁷ de György kiskorúsága miatt 1546. október 2-án kelt okmányában e megyék kormányzását hommonai Druget Antalra ruházta át.¹⁶⁸ 1551-ben – ugyancsak Drágfi György kiskorúsága miatt – Ferdinánd e két megye adminisztrátorává György mostohaapját és gyámját, Bátori Györgyöt nevezte ki.¹⁶⁹ 1556-ban már utóbbi említik a két vármegye főispánjaként;¹⁷⁰ Drágfi György ekkor már nem élt, családja vele fiágon kihalt.¹⁷¹ Bátori György egyébként somlyói Bátori Annának, Drágfi Gáspár, majd Druget Antal özvegyének a férje volt.¹⁷² A kövári uradalmat a Drágfiaktól a Bátoriak örökölték meg,¹⁷³

¹⁵⁹ Tárnokmester 1520, 1522: *KmJkv* II. 3760., 3877. sz.; *Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei*. I. (1569–1581). *János Zsigmond, Báthori Kristóf királyi könyvei*. 1. *János Zsigmond királyi könyve 1569–1570*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Fejér Tamás, Rácz Etelka, Szász Anikó. Kvár 2003. (Erdélyi Történelmi Adatok VII/1; a továbbiakban *Királyi könyvek* I/1.). 10. sz.; országbíró (1526: *KmJkv* II. 4136. sz.).

¹⁶⁰ *MonRustReb* 494–495. = DL 65472 (1520. V. 7.) – E tanulmány angol nyelvű változatában (W. Kovács: *Middle Solnoc and Crasna* 43) tévesen állítottam, hogy a Drágfiak Kraszna és Középszolnok vármegye örökös ispánjai voltak, valójában ezt a bárói címet nem kapták meg. Köszönöm C. Tóth Norbertnek, hogy e tévedésre felhívta a figyelmemet. Legkorábban Drágfi György használta az örökös ispáni címet 1552-ben, saját kiadványában, lásd *KárOkl* III. 271. (1552. IV. 24.): Georgius Dragphi de Belthek comes, comitatum Zonok mediocris et de Carazna comes perpetuus; Hajnik: *Örökös főispánság* 63. Az örökös ispánságokra vonatkozóan lásd Zsoldos Attila: *Örökös ispánságok az Árpád-korban*. = *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*. In memoriam Kristó Gyula (1939–2004). Szerk. Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs 2010. 73–92; C. Tóth Norbert: *Az örökös ispánságok Zsigmond király korában*. Történelmi Szemle LIII(2011). 467–477.

¹⁶¹ *MonRustReb* 494–495. = DL 65472 (1520. V. 7.)

¹⁶² *KmJkv* II. 4283. sz. (1530. I. 28.); 4418. sz. (1533. VI. 17.); 4531. sz. (1535. V. 27.)

¹⁶³ MOL, P 702, Wesselényi cs. bp-i lt., 1. cs., 18. tétel (1532. VIII. 3., II. d. f. VI. p. Petri ad vinc.).

¹⁶⁴ *KmJkv* II. 4750. sz. (1540. V. 6.)

¹⁶⁵ *Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagykarolyi gróf Károlyi család oklevéltára*. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. I–V. (1253–1707) Bp. 1881–1897. (a továbbiakban: *KárOkl*) III. 196 (1536. III. 1.), 217 (1539. X. 13.), 223 (1540. III. 21.), 226 (1540. XII. 24.). Az idézett forrásokban a *comes* címet használja; vö. *Királyi könyvek* I/1. 586.

¹⁶⁶ Hajnik: *Örökös főispánság* 63.

¹⁶⁷ MOL, A 57 (Magyar Kancelláriai Levéltár), Libri regii, 2. köt., p. 100 (1545. XI. 25.); a magyar Királyi Könyvekből származó bejegyzéseket a következő digitális kiadás alapján idézem: *Libri regii 1527–1918* [DVD]. Magyar Országos Levéltár, Arcanum, Bp. 2006).

¹⁶⁸ MOL, A 57 (Magyar Kancelláriai Levéltár), Libri regii, 2. köt., p. 168–169 (1546. X. 2.); Hajnik: *Örökös főispánság* 62–63; *KárOkl* III. 241. (1548. IV. 23-án homonnai Druget Antal Középszolnok és Kraszna vármegyék ispánja.)

¹⁶⁹ MOL, A 57 (Magyar Kancelláriai Levéltár), Libri regii, 2. köt., p. 507–508 (1551. VIII. 13.); gyámság: uo. 3. köt., p. 134–135 (1553. IV. 7.); Hajnik: *Örökös főispánság* 63.

¹⁷⁰ *KárOkl* III. 289. (1556. VI. 10. Bátori György Szatmár, Szabolcs, Középszolnok és Kraszna vármegyék ispánja.)

¹⁷¹ *KárOkl* III. 289. (1556. VI. 10.).

¹⁷² Hajnik: *Örökös főispánság* 63.

¹⁷³ Szentgyörgyi: *Kövár* 19; *KárOkl* III. 288–290 (1556. VI. 10.).

és – amennyire a hiányos adatsorokból kitűnik – úgy látszik, ezzel együtt a két vármegye ispáni tisztségét is megszerezték.¹⁷⁴

Középszolnok és Kraszna vármegyék és az önálló igazgatási egységgé vált Kővár-vidék rövid ingadozás után a kialakuló Erdélyi Fejedelemség része a 16. század második felétől, ispánjait ezentúl az erdélyi fejedelmek nevezték ki.¹⁷⁵

Függelék

Középszolnok és Kraszna vármegyék 1458 előtti archontológiája: Zsoldos: *Archontológia* 166–167, 209–211; Engel: *Archontológia* I. 146, 200–201; W. Kovács András: *Szécsényi Tamás erdélyi vajda familiárisairól*. Erdélyi Múzeum LXVII(2005). 3–4. sz. 84–85. Az ismert szolgabírák felsorolását lásd e tanulmány 121. és 150. jegyzeteiben.

Pótlások Kraszna és Középszolnok vármegye 1458 előtti archontológiához

Kraszna

Gul magister alispán, valkói alvárnagy 1338. I. 13. (*CDTrans* II. 974. sz.)

Zólyomi Doncsfi István magister krasznai ispán

1346. VIII. 8. (*CDTrans* III. 339. sz.)

Szakácsi „Erdélyi” Jakab magister (Gergely fia) alispán 1347. XI. 15. (*CDTrans* III. 430. sz.)

Borzy-i [Boziási?] Miklós alispán 1422. IX. 22. (*ZsOkI* IX. 990. sz.)

Szolnok

Miklós ispán (1325. IX. 18., DL 62683 = *CDTrans* 532. sz.) nem Külsőszolnok vármegye ispánja (Engel: *Archontológia* I. 200), hanem Belsőszolnoké, 176 és [Gerendi?] Péter fia Miklós ispánnal (1325. VIII. 2. és 1325. X. 4.: *CDTrans* II. 529. és 537. sz.) azonos.

László (Hegun fia) ispán [1314–1317] (*CDTrans* II. 226.sz.)

Lökös (Leukus) magister ispán 1330. X. 29. (*CDTrans* II. 682. sz.)

¹⁷⁴ Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország főispánjai. Die Obergespane Ungarns. 1526–1848*. Bp. 1994. 151 (Kraszna), 149–150 (Középszolnok). Vö. Pálffy Géza: *Archontológiai kézikönyv vagy század eleji ismereteink összegzése? Gondolatok Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai Die Obergespane Ungarns 1526–1848 című könyvéről*. Fons II(1995). 99–111.

¹⁷⁵ Lukinich Imre: *Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541–1711*. Bp. 1918. passim; Barta Gábor: *A történeti Erdély és határai. = Mappa Transilvaniae et Partium regni Hungariae repertoriumque locorum objectorum. Erdély és a Részek térképe és helységnevtára*. Készült Lipszky János 1806-ban megjelent műve alapján. Szerk. Herner János. Szeged 1987. 210; Pesty: *Eltűnt vármegyék* II. 68 (Kővár-vidék); Lázár Miklós: *Erdély főispánjai, 1540–1711*. Századok XXIII(1889). 2. sz. 131–147 (Kővár-vidék).

¹⁷⁶ Az oklevélben említett szolgabírák belsőszolnokiak.

- [Csaholyi]¹⁷⁷ „Nagy (Magnus)” János magister (Péter fia) ispán 1333. IV. 14. (CDTrans II. 772. sz.); 1334. VII. 4. (uo. II. 815. sz.); 1334. IX. 12. (DL 96173). – Helyettese: Nagy (Magnus) Pál [1333 vagy 1334] IV. 25. (CDTrans II. 773. sz.)
- [Szikszói/Idai] János magister (Pál fia) ispán 1335. IX. 18. (CDTrans II. 859. sz.); 1335. XI. 8. (uo. II. 867. sz.); 178 1337. VI. 9. (uo. II. 934–936. sz.); 1341. VI. 24. k. (DL 108165); 1341. IX. 27. (uo. III. 73. sz.). Az Engel által idézett 1327. VI. 1-jei oklevél (DF 275800) kelte 1337. VI. 9. (CDTrans II. 934. sz.). – János magister szolnoki ispán azonosítására lásd Engel: *Archontológia* I. 200. ill. *A Balassa család levéltára 1193–1526*. Fekete Nagy Antal kézirata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 18.) 93. sz. (1338. III. 8.)¹⁷⁹
- Imre és Jakab alispánok 1344. XI. 24. (AOkl XXVIII. 769. sz.)
- András magister (Endre fia) alispán 1352. II. 27. (CDTrans II. 681. sz.)
- János fia László magister alispán 1363. VIII. 7. (DL 51991 = *A nagykallói Kállay-család levéltára*. Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai. Bp. 1943. [A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság kiadványai 1–2., a továbbiakban *KállayLt*] II. 1468. sz.); 1363. XII. 11. (DL 52010 = *KállayLt* II. 1488. sz.)
- Gál magister alispán 1389. III. 22. (Maleczky Miklós gyűjt., DF 286490)
- Dooh-i [*de Dooh* talán elírás *de Dragh* helyett?] György fia János alispán 1395. IV. 19. (a közölt regesztában hibásan: *Decht-i*, lásd *ZsOkl* I. 3927. sz.)
- Drági [---] alispán 1395. VII. 22. (*ZsOkl* I. 4043. sz. = DL 27839)
- [somlyói] Bátor György fia János és [Káta nembéli] Csarnavodai (de Charnauada) Tamás fia Mihály magisterek alispánok 1402. IX. 4. (DL 84318)¹⁸⁰
- Drági Péter fia László és Derzsi [*Cantor dictus*] Barla alispánok 1407. X. 31. (DL 65396).
- Nagy Mihályi „Ungi” Albert alispán 1409. XII. 9. (*ZsOkl* II/2. 7216. sz. = DL 65005); 1410. III. 15. (*ZsOkl* VI. 1115. sz. = DL 105472) Egyidejűleg Stibor erdélyi vajda és szolnoki ispán bírságbehajtója.¹⁸¹
- Dengelegi Zsigmond alispán 1418. I. 10. (*ZsOkl* VI. 1359. sz. = DL 65399)
- Tamás [?] alispán] 1430. IV. 3. (DL 65027)

¹⁷⁷ Az azonosítást támogató adatok: CDTrans II. 454 (Csaholyi).

¹⁷⁸ Az 1335. szeptember 18-i (CDTrans II. 859. sz.) és 1335. november 8-i (uo. II. 867. sz.) oklevél Pál fia János alispánt említi. Mivel 1335. szeptember 4-én [Pányoki Jakab fia] “Bátor” János volt az alispán (Engel: *Archontológia* I. 200, CDTrans II. 855. sz.), elképzelhető, hogy e két adat is utóbbira vonatkozzon, de ebben az esetben feltételeznünk kell, hogy az apa neve, Pál, elírás Jakab helyett (vö. CDTrans II. 867. sz.).

¹⁷⁹ Szécsey Tamás familiárisa, utóbb Gömör vm. ispánja (1343–1344), bírótárs (1348), lásd Engel: *Archontológia* II. 231.

¹⁸⁰ Bátor egyidejűleg Csáki György, illetve Marcali Dénes székely, szatmári és ugoicsai ispánok (1402–1403) familiárisaként szatmári alispán (Engel: *Archontológia* II. 25; *SzatmárOkl* 30–31). Erdélyi vajda és szolnoki ispán 1402–1403 között: Csáki Miklós és Marcali Miklós (Engel: *Archontológia* I. 13). Csarnavodai Mihályra lásd *ZichyOkl* V. 51 (1397. XII. 6.) és *ZsOkl* III. 1650. sz., idézi Engel: *Genealógia*, Káta nem, 3. tábla: Csarnavodai (Surányi).

¹⁸¹ 1410-ben udvari ifjúként említik, később vránai perjel (1417–1433) és horvát bán (1419–1426) lett. (Engel: *Archontológia* II. 173.)

Középszolnok

Gacsályi Tamás fia Tamás alispán 1436. V. 14. (DL 65408)182

Ugrai János és László alispánok 1438. V. 12. (DL 65047)

Középszolnok és Kraszna vármegyék archontológiája 1458–1541

(Középszolnok vm. archontológiájára lásd még: Pesty: *Eltűnt vármegyék* I. 117.)

[ecsedí] *Bátori András*, Középszolnok vm. ispánja (1458).

1458. IX. 17. (DL 39588 = Fekete Nagy Antal: *A Petróczy levéltár középkori oklevelei*. Levéltári Közlemények IX[1931]. 98.) Egyidejűleg kir. főasztalnokmester (1458) és Szatmár vm. ispánja 1457–1458 és 1469–1494 között (Engel: *Archontológia* II. 25; *SzatmárOkl* 33.)183

béltői *Drágfi Miklós*, Középszolnok vm. ispánja (1460).

1460. III. 7. (*KmJkv* I. 1430. sz.); DL 56560 [1460 k.?], itt Középszolnok és Ugocsa vm. isp.184

Középszolnok

Gencsi Bálint és Gyarmati Benedek alispánok185 1464. I. 9. (DL 81544 = *ZichyOkm* XII. 278–279); 1464. VI. 18. (DL 65086); a fentiek mellett (?) még sarmasági Valkai Osvát.

dengelegi *Pongrác János*, Középszolnok vm. ispánja (1465).

1465. III. 4. (KolozsNLT, Kolozsvár v. lt., DF 281272); 1465. V. 20. (DL 27179) Egyidejűleg erd. vajda és székely ispán (1462–1465), szörényi bán (1465).186

Szentgyörgyi és Bazini *János*, Középszolnok vm. ispánja (1466).

1466. II. 11. (SzOkl III. 87.) Egyidejűleg erd. vajda és székely ispán (1465–1467).187

¹⁸² Említve még a vármegyei hatóság oklevelében, *unum ex nobis*: Szarvadi Pál fia János (szolgabíró?).

¹⁸³ Később koronaőr (1490–1493), szabolcsi (1491–1494) és zarándi ispán (1491–1496), lásd C. Tóth Norbert: *Ki kicsoda az ecsedí Bátori családban*. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle. Társadalom. Tudomány. Művészet XLIII(2009). I. sz. 14–16.

¹⁸⁴ Drágfi Miklós utóbb Szatmár vm. ispánja 1468-ban (*SzatmárOkl* 33).

¹⁸⁵ Gyarmati Benedek utóbb Szatmár vm. alispánja 1475–1479 között (*SzatmárOkl* 33).

¹⁸⁶ Kir. asztalnokmester (1461–1463), erd. vajda (1462–1465, 1468–1472, 1475–1476) és székely isp. (1462–1465). Békés vm. isp. (1470, 1471: DL 16985 és 74615), Temes vm. isp. (1470, 1472: DL 17035 és 97345). Kubinyi András: *Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében*. Századok CXXII(1988). 147–215 (a továbbiakban Kubinyi: *Bárók*). 206.

¹⁸⁷ 1465: Batthyaneum, erd. kápt. mlt., DF 277596; 1467: Franz Zimmermann–Carl–Werner, Georg Müller–Michael Auner–Gustav Gündisch–Herta Gündisch–Gernot Nussbächer–Konrad G. Gündisch: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII. (1191–1496) Hermannstadt, Buk. 1892–1991. (a továbbiakban: *Ub*) VI. 292–295. Lásd még Kubinyi: *Bárók* 207; Kordé Zoltán: *Szentgyörgyi János erdélyi tevékenysége 1465–1467-ben*. = *Studia professoris – professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Almásy Tibor, Draskóczy István, Jancsó Éva. Bp. 2005. 145–153.

Középszolnok

Porkoláb Demeter és Sáp László alispánok 1466. I. 3. (DL 30042)

dengelegi Pongrác János, erdélyi vajda 1468–1472 [középszolnoki ispán?].

Középszolnok

Daróci László és Újnémeti Albert (1467–1476) alispánok 1467 VII. [25. u.] (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 260920); 1468. V. 30. (DL 65091.)

Parlagi Mihály és Horvát János, alispánok, egyidejűleg Déva várnagyai 1469. IX. 11. (DL 81692)

Újnémeti Albert (1467–1476) és *Nagyfalun lakó Márton fia Mihály* alispánok 1470. IV. [30.]. (DL 65099)

Nagyfalun lakó Márton fia Mihály, ilosvai Gelbert Miklós alispánok 1470. VII. 30. (DL 70949 = PerényiLt 536. sz.)

Magyar Balázs, Középszolnok és Kraszna vm. ispánja (1473).

1473. II. 9. (Ub VI. 544); 1473. III. 9. (DL 28860). Egyidejűleg erd. vajda és székely ispán (1472–1475).188

Mándi Ambrus (1473), alispán 189 1473. VIII. 16. (BiharNLt, Nagyvárad, Miscellanea, DF 278584.)

A bélteki Drágfi család ispáni címmel említett tagjai

bélteki Drágfi Bertalan, Középszolnok és Kraszna vm. ispánja (1479–1492).190

1479. VI. 22. (DL 65119); 1492. II. 25. (Rábik: *Szent Adalbert* 155); 1488. III. 6. (DL 27956.)

bélteki Drágfi György, Középszolnok és Kraszna vm. ispánja (1503–1508).

1503. II. 6. (DL 69884); 1505. VIII. 24. (Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261085); az oklevél kelte 1508. IV. 21. e. (DL 105531, hivatalviselés ideje: [1507.] XI. 11. k.)

¹⁸⁸ A Felső részek kapitánya (1459, 1462, 1463, 1464), horvát-szlavón (1470–1472), dalmát és bosnyák bán (1470–1471). Lásd Kubinyi: *Bárók* 205; Horváth Richárd: *A Felső Részek kapitánysága a Mátyás-korban*. Századok CXXXVII(2003). 953–954.

¹⁸⁹ 1481–1485 között Kraszna vm. alispánja. Az adatot C. Tóth Norbertnek köszönöm, akárcsak a következő jelzetek alatt megtalálható oklevelek arhontológiai adatait: DF 261123, DL 99368.

¹⁹⁰ Kir. pohárnokmester (1468–1474, 1479–1480), udvari familiáris (1478: DL 32852), kamarásmester (1490–1493), lásd Kubinyi: *Bárók* 204. Erd. vajda és székely isp. (1493–1498, DF 246778 és 240822), ezzel egyidejűleg Szabolcs vm. isp. 1494–1497 között, lásd C. Tóth Norbert: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei*. II. (1387–1526) Bp.–Nyíregyháza, 2002. (Jósa András Múzeum Kiadványai 53.) 13. Szatmár (1494–1498; *SzatmárOkI* 34) és Ugocsa vm. isp. 1497–1498 között, lásd C. Tóth Norbert: *Ugocsa megye hatóságának oklevelei (1290–1526)*. Bp. 2006. (A Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Országos Levéltár Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport Kiadványa). 20. † 1501. X. 26.-án (*Történelmi Tár* 1898. 566.)

bélteti Drágfi György (1507) és bélteti Drágfi János (1507–1526), Középszolnok és Kraszna vm. ispánjai.
1507. [IX. 2.?] (DL 46832.)

bélteti Drágfi János, Középszolnok és Kraszna vm. ispánja (1507–1526).¹⁹¹

1513. VI. 29. (DL 26674, 107408); 1514. VIII. 18. (DL 89043 = *MonRustReb* 195);
1515. I. 9. (DL 31005); 1515. IX. 25. (DL 25567–255568); 1515. XII. 24.
(DL 25571); 1516. V. 8. (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF
261111); 1517. II. 20. (*KmJkv* II. 3620. sz.); 1518. XI. 28. (Házi: *Sopron*
I/6. 375); 1520. V. 7. (DL 65472 = *MonRustReb* 494–495); 1521. IV. 7. (DL
74408 = *TelOkl* II. 448); 1525. III. 25. (KolozsNLt, ENMLt, iktári Bethlen
cs. lt., DF 255142); 1526. VIII. 24. (DL 65220, 74420); 1526. VIII. 27. (DL
24323.)

Középszolnok

kusalyi Jakcs Mihály 192 ispán (!) 1530. I. 28. (*KmJkv* II. 4283. sz.); 1530. XII. 31.
(MOL P 2269, K. Papp Miklós által gyűjtött iratmásolatok, 163. sz., eredetije:
a kolozsmonostori konvent mlt, fasc. XVI, nr. 59.); 1533. II. 14. (Wesselényi
cs. zsidói lt.); 1533. V. 3. (uo., DF 254915); 1533. VI. 17. (*KmJkv* II. 4418.
sz.); 1535. III. 18. (Magya Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár,
K 332. doboz, Oklevélgyűjtemény 1573–1579, No. 901); 193 1535. V. 27.
(*KmJkv* II. 4531. sz.); 1540. I. 10. (Wesselényi cs. zsidói lt.)

bélteti Drágfi Gáspár, Középszolnok és Kraszna vm. ispánja (1536–1540).¹⁹⁴

1533. V. 3. (Wesselényi cs. zsidói lt.); *KárOkl* III. 196 (1536. III. 1.), 217 (1539. X.
13.), 223 (1540. III. 21), 226 (1540. XII. 24.)

Alispánok

Középszolnok

Nagy (Magnus) András (1475)¹⁹⁵ és *Nagy (Magnus) István* (1475) alispánok 1475.
IV. 10. (DL 65114.)

Újnémeti Albert (1467–1476) és *Nagydobai/Dobai György deák* (1476, 1486, 1495–
1498) alispánok 1476. V. 6. (DL 65117); 1476. VII. 15. (DL 88583.)

keceli Szele Márton (1485) alispán 1485. III. 30. (*KmJkv* II. 2521. sz.)

¹⁹¹ Kir. pohárnokmester (1508–1514), asztalnokmester (1510–1515), tárnokmester (1518–1523), temesi ispán (1524, 1525: DL 8263, DF 255142), alsómagyarországi kapitány (1525: DF 255142). 1507-ben örökös báróságot kap (Kubinyi: *Bárók* 206; *MunRustReb* 195.).

¹⁹² Középszolnok vármegye követe Szapolyai János 1527. évi budai országgyűlésén, lásd Fraknoi Vilmos (szerk.): *Monumenta comitialia regni Hungariae. Magyar országgyűlési emlékek*. I. (1526–1536). Bp. (a továbbiakban *MOE*) 129.

¹⁹³ Az adatra Szabó András Péter (Bp.) hívta fel a figyelmemet. Ezúton köszönöm neki.

¹⁹⁴ † 1545-ben (*Történelmi Tár* 1898. 567).

¹⁹⁵ 1474-ben krasznai alispán.

- Dobai György* alispán (1476, 1486, 1495–1498) *I96* 1486. XII. 11. (DL 105523.)
lelei Kaplyon Dénes (1495–1510, 1515) és *Dobai György* (1476, 1486, 1495–1498) alispánok 1495. X. 26. (DL 82090); 1498. VII. 30. (DL 97547.)
lelei Kaplyon Dénes (1495–1510, 1515) és [*lelei*] *Szilágyuszegei Pál* *I97* (1504) alispánok 1504. II. 5. (DL 65189); 1507. VII. 3. u. (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, DF 244205); é. n. (DL 82819.)
lelei Kaplyon Dénes (1495–1510, 1515) és *Désházi Mihály* (1509–1512) alispánok 1509. VII. 23. (DL 72427); 1510. VI. 10. (DL 82316), egyedül *lelei Kaplyon Dénes* az oklevélkibocsátó; 1512. IV. 18. (DL 65456.)
Désházi Mihály (1519–1512) és *Mindszenti Péter* (1512, 1515–1522) alispánok 1512. X. 4. (DL 105534.)
lelei Kaplyon Dénes [alispán] (1495–1510, 1515) 1515. [II. 19. k.] (DL 82425.)
Sarmasági János (1515–1522) és *Mindszenti Péter* (1512, 1515–1522) alispánok 1515. VI. 4. (DL 30077); 1516. VII. 14. (DL 99272); 1518. IV. 12. (DL 65465 és 82494); 1520. I. 9. (*KárOkI* III. 126 = DL 99368); 1520. VI. 18. (DL 28032); 1521. I. 21. (DL 65476); 1520. VI. 18. (*MonRustReb* 501 = DL 28032); 1521. II. 4. (DL 105988); 1522. VI. 30. (A Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatósága, Nagyvárad, Oklevélgyűjtemény, Miscellanea, DF 278569), említve egyedül *Sarmasági János*.
Körösi László (1524) *I98* és *szakácsi* (DL 36377) vagy *lelei* (DL 65219) *Kaplyon János* (1524) alispánok 1524. XI. 11. (DL 36377); 1524. XI. 11. u. (DL 65219.)
Pap János (1535) és *Haraklyáni Miklós* (1535) 1535. VII. 5. (*f. II. p. Visit. Mar.*, MOL, P 635, ákosfalvi Szilágyi cs. lt., 1. csomó). *I99*

Kraszna

- Nagy (Magnus) András* (1474) *200* és *Reszegei Péter* (1474) alispánok 1474. I. 11. (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261021.)
Mándi Ambrus (1481–1485) *201* és *Szenyesi László* (1481) alispánok 1481. II. 13. (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261045); 1485. III. 30. (*KmJkv* II. 2521. sz., említve egyedül *Mándi*.)
Bozjási György magister (1486) alispán 1486. XII. 11. (DL 105523.)
Rátoni György (1492) és *Bozjási Máté* (1492) alispánok 1492. IX. 4. (DL 105528.)
Majádi István (1505–1516) és *Rátoni Nagy (Magnus) Lukács* (1505–1516) alispánok 1505. IX. 16. (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261085).
Majádi István (1505–1516) alispán; az oklevél kelte: 1508. IV. 21. e. (DL 105531, hivatalviselés ideje: [1507.] XI. 11. k.)

¹⁹⁶ 1487-ben béltői Drágfi Bertalan ügyvédje (*Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Egybegyűjté és jegyzetekkel kísérve kiadta apsai Mihály János. Máramaros-Sziget 1900. 589). Erdélyi alvajda 1494–1495 között (1494: KolozsNLt, ENMLt, Török Bertalan gyűjt., DF 244554 = *SzOkI* VIII. 159–160; 1495: DL 29886); Drágfi Bertalan familiárisaként ura végrendeletének egyik végrehajtója (1500: Rábik: *Szent Adalbert* 164).

¹⁹⁷ Drágfi Bertalan familiárisaként ura végrendeletének egyik végrehajtója (1500: Rábik: *Szent Adalbert* 164).

¹⁹⁸ Középszolnok vármegye követe Szapolyai János 1527. évi budai országgyűlésén (*MOE*, I. 129).

¹⁹⁹ Az adatra Szabó András Péter (Bp.) hívta fel a figyelmemet. Ezúton köszönöm neki.

²⁰⁰ 1475-ben Középszolnok vm. alispánja.

²⁰¹ Mándi Ambrus 1473-ban Középszolnok vm. alispánja.

rátoni Nagy (Magnus) Lukács (1505–1516) alispán 1510. IX. 10. (DL 65454.)
Majádi István (1505–1516) és *rátoni Nagy Lukács* (1505–1516) alispánok 1516. VI. 24. (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261112.)
 [nagydobai]202 *Spácai Gáspár* (1516–1518) és [keceli] *Szele (Zeke) Miklós* (1516–1518) alispánok 1516. XII. 16. (DL 65464); 1518. VII. 6. (DL 65467.)
ilosvai Nádasi (Nadasy) Balázs (1525–1526) és [kraszna]horváti *Peres László* (1526–1526), *egregiusok*, alispánok 1525. XII. 29. (KolozsNLt, ENMLt, Bánffy cs. nemzetségi lt., DF 261123); 1526. I. 8. (DL 105546.)203
horváti Peres Pál (1544) és *Ippi Bertalan* (1544) alispánok 1544. IX. 30. (MOL, P 702, Wesselényi cs. bp-i lt., 1. csomó, 18. tétel, f. III. a. *Dionisii mart.*)

The Authorities of Middle Solnoc and Crasna Counties in the Middle Ages.

Keywords: medieval counties, Solnoc, Crasna, comes, iudex nobilium, comes perpetuus, Drágfi of Beltiug.

The present study discusses the formation and functioning of medieval Middle Solnoc and Crasna counties (administrative units organized by the royal administration) from the 11th century up to 1541. Starting with the last decades of the 13th century, the authorities of each of these two counties consisted of a *comes* (appointed by the king in Crasna and by the voivode of Transylvania in Middle Solnoc county) and four noble judges (*iudices nobilium*) elected from among the local nobility. Between 1261 and 1476, voivodes of Transylvania bore the title of ‘*comes* of Solnoc’ (*comes comitatus Zolnuk*), however, all three parts of the formerly undivided county, Inner, Middle and Outer Solnoc had their own *comites/vice-comites*, and from the beginning of the 15th century voivodes did not have authority over Outer Solnoc and Middle Solnoc counties anymore. In Middle Solnoc and Crasna counties, judicial activity, the most important function of the nobiliary county, starting with the 14th century, was performed in the name of the voivode, at the occasional assemblies of the county (*congregatio generalis*; in the name of the palatine in the case of Crasna county) or at the more regular county court (*sedes iudiciaria*, abbreviated as *sedria*) sessions held by the *vice-comes* helped by the four *iudices nobilium*. Sometime in the 1470s, the Drágfi of Beltiug family received the hereditary title of *comes perpetuus* of Middle Solnoc and Crasna counties, and from that time on the *comites* of the two counties were members of this same family, while *vice-comites* were chosen from their *familiares*.

²⁰² Petri: *Szilágy* IV. 92.

²⁰³ Fancsikai (*de Fanchyka*) Ferenc, alországbíró és Várdai Tamás országbírói ítélőmester 1525 decemberében Nagyfaluban Kraszna vármegye nemessége számára az alispánok, illetve Rátoni János deák és Haraklyáni Gáspár esküdtek társaságában közgyűlést tartanak.